

Norges første feminist

//

//]]]]> //]]>

BOKUTDRAG: En av de aller første som offentlig forsvarer kvinner i Danmark-Norge, er Ludvig Holberg. Holberg var en mann av sin tid, opplysningstenker og kritisk til vanetenkning og konvensjoner, også kjønnshierarki.¹

I anledning 100-års jubileet for kvinners stemmerett har Salongen gleden av å publisere et utdrag fra [Norsk likestillingshistorie 1814–2013](#). Teksten er hentet fra bokens andre kapittel, og er skrevet av Ingeborg Owesen.

Holbergs populære komedier skygger til tider for andre sider ved Holberg, som hans historieskriving og samtidskritikk. Internasjonalt regnes han som den som brakte opplysningstiden til Danmark-Norge.² Holberg forsvarte «qvinde-kjønnen» både i litteratur og i prosa, og skrev også en kvinnehistorie: *Adskillige Heltinders og Navnkundige Damers Sammenlignende Historier* (1745). Heltinnehistorien er en samling biografiske portretter av berømte kvinner i Europas historie. Noen år tidligere hadde Holberg publisert en tilsvarende bok om adskillige store helter og berømmelige menn. I forordet til heltinneboken skriver Holberg om sitt syn på kjønn:

//]]]]> //]]>

[D]er findes onde og gode, kloge og daarlige saavel Mænd som Kvinder i Verden, og [...] jeg smigrer ikke mer for det eene Kiøn end for det andet, men [...] jeg anfører saavel Kvinders som Mænds Historier og Bedrifter med oprigtig Upartsikthed.³

Sjangeren med kataloger som hyller berømte kvinner, har sitt opphav i renessansens Giovanni Boccaccios bok om kjente kvinner.⁴ Boccaccios bok førte til en hel strøm av liknende bøker om strålende og berømte damer. Disse bøkene åpnet for tanken om at kvinner kunne være i stand til noe mer enn å sy og koke mat; kvinner *kunne* til og med være i stand til store bragder, slik som for eksempel dronning Elisabeth I av England. Mens Boccaccio kun skriver om dydige kvinner, skriver Holberg også om opprørske, aktive og opposisjonelle damer.

Man kan naturligvis ikke nekte for at det ene kjønn er født svakere enn det annet, skriver Holberg. Men dersom man legger for mye i dette argumentet, vil kvinnene kunne komme på den innvending at ettersom naturen har sørget for å gjøre mennene fysisk sterkere enn kvinnene, får menn ta seg av alt grovarbeid der kroppsstyrke er nødvendig, mens mer subtile gjøremål bør overlates til kvinner. Man kunne til og med komme på den tanke at det var kvinner som var best egnet til å tegne og planlegge en bygning, mens menn var best egnet til å kalke, tømre og bære murstein. Og at det derfor er kvinner som burde sitte i byråd og domstoler, mens de som skryter av sin kroppsstyrke, de skal utføre det kvinnene har funnet på. «Det tjener altså ikke til noget formål at argumentere mod kvinden, at hun er svagere, da hun så kan svare på denne måde.»⁵

Holberg mente at det var ens evner og ikke ens kjønn som burde avgjøre hvorvidt man fikk en utdanning eller ei. I *Peder Paars* fra 1720 fremmer Holberg det syn at kvinner med evner burde få studere:

La dem studere, som har beste Sindsens Gaver,

Lad dem regiere, som et Huus kand forstaae /.../

Skal A, skiønt hun er viis, fordi hun er Qvinde,

Fordi hun gaar med Skiørt, fordømmes til at spinde?

Skal B, som er en Nar, en Drukkenbolt, et Faar,

Strax Mester være, just for han med Buxer gaaer?

Verden burde la dem som har den beste forstand, gi råd og dømme i viktige saker, mente Holberg. I sine heltehistorier skriver han at man må la dem som har størst innsikt i det, ta seg av økonomi

«likegyldig om de heder Peder eller Maria eller er sorte eller hvide». Å utelukke kvinner fra alle viktige embeter og gjøremål er på linje med å lovfeste at «ingen der er født med en vorte på kinden må betros noget højt embede, likegyldig hvor dyktig han er» eller at «ingen rødhårede må forvalte deres egen formue, likegyldig hvor meget økonomisk sans de har».

//

//]]]]> //]]>

Skjemtediktet *Zille Hans Dotters Gynaicologia eller Forsvarsskrift for qvindekjønnen* fra 1722 er etter all sannsynlighet oppkalt og inspirert av Holbergs samtidige, den lærde kvinnen Cille Gad som kom fra hans fødeby Bergen. Hun var navngjeten for sin klokskap og viten, og det gikk rykter om hennes kunnskaper i latin, hebraisk og gresk. Fra 1708 oppholdt Cille Gad seg ved Københavns universitet, og hun døde av pest samme sted i 1711. Før hun kom til København, hadde Cille levd et dramatisk liv i Norge. Kjæresten sviktet henne og brøt forlovelsen da hun ble gravid, hun flyktet til bestemoren og fødte et barn i dølgsmål. Barnet døde, og de uklare omstendighetene rundt fødselen og barnets død førte til at hun ble anklaget for barnemord. Hun fikk først en dødsdom, som senere ble omgjort til livsvarig fengsel. Etter mange appeller ble hun noen år senere benådet og slapp ut fra fangenskap. Hennes skjebne må ha gjort inntrykk på Holberg, og har trolig bidratt som inspirasjon til skjemtediktet *Zille Hans Dotter*, et forsvar for kvinner og likestilling på vers og rim:

Mon Qvinde ey, saa vel som Mand,

Saa meget monne due,

At Fogderie, at Amt, at Land

Hun kunde og udsue?

Mon Piger kun er skabt i Land

At kaage, reede Senge?

Mon de ikke lære kand

Paa Jagt en Hest at sprænge?⁶

Den mest radikale utgaven av likestillingstenkeren Ludvig Holberg finner vi i romanen *Nils Klims reise til den underjordiske verden*. Romanens tragiske helt, Nils Klim, faller ved et uhell ned i en sprekk i Fløyfjellet i Bergen og havner således på planeten Nazar og i landet Potu. I Holbergs Potu, som baklengs staves utop(i), er det mye som er annerledes enn det samfunnet han selv lever i. Videre blir vi fortalt om befolkningen i Potu at «dette folket gjør nemlig ingen forskjell på kvinner og menn når det skal besettes stillinger, men velger den som er best egnet». Bedre formulering av 1900- og 2000-tallets norske likestillingspolitikk skal man lete lenge etter. Likestillingens utopi er nettopp at kjønn ikke skal spille noen rolle, men at den som er best egnet for en stilling eller oppgave, skal få den, uavhengig av kjønn.

Ikke bare i arbeidslivet, men også når det gjelder familiepolitikk, synes Holberg å være forut for sin tid, og foreslår noe som likner barnetrygd, nemlig at økonomiske fordeler og lettelser skal øke med antall barn. På sin underjordiske reise er Nils Klim innom mange forskjellige riker og stater. Landet Quamboia er nærmest et bakvendtland av Danmark-Norge, her er alt snudd på hodet, et grep som likner mye på Gerd Brantenbergs *Egalias døtre* fra 1977. Her er det kvinnene som har all makt, «mennene steller i kjøkkenet og utfører annet simpelt arbeid». De kan riktignok melde seg som frivillige i krig, men når aldri lenger opp enn sersjants grad. Glasstaket er ugjennomtrengelig for menn i Quamboia.

Kvinnene får derimot alle de viktige stillingene både i stat, kirke og militærvesen. Jeg hadde jo tidligere moret meg over potuanerne fordi de ikke skjelnet mellom kjønnene ved stillingsbesettelser. Men dette folket virket aldeles vanvittig og fullstendig naturstridig på meg. Det eneste jeg ikke skjønnte var at mennene fant seg i å bli utnyttet på denne nedverdiggende måten (de hadde faktisk funnet seg i det i hundrevis av år), selv om de var mye sterkere enn kvinnene. Det ville vært latterlig enkelt å kaste åket av seg, hvis de bare hadde hatt mot og mannsvilje nok til å gjøre opprør mot kvinnetyranniet. Men vanens inngrodde makt hadde til de grader sløvet dem at de ikke kunne løfte en finger for å få slutt på den skammelige behandlingen. De trodde det var naturen som hadde bestemt det slik at kvinnen skulle ha makten, og at mennene skulle sy og bake, lappe tøy og vaske gulv og attpå til få bank.⁷

Holbergs tanker i *Nils Klim* var så radikale for sin samtid at han først måtte publisere boken anonymt. Boken ble utgitt i 1741 og skrevet på latin, noe som gjorde at den ble spredd over

hele Europa. Det gikk 50 år før romanen forelå i en dansk oversettelse i 1789.

LES OGSÅ: [Opplysningstidens kvinner](#)

Noter

¹ Owesen 2010.

² Israel 2001, s. 126.

³ Holberg 1757.

⁴ De mulieribus claris.

⁵ Holberg 1739.

⁶ Gjengitt i Reznicek 1984, s. 21.

⁷ Holberg 1997, s. 89–90.

Litteratur

- Holberg, Ludvig. 1739. *Heltehistorier*.
- Holberg, Ludvig. 1757. *Adskillige Heltinders og Navnkundige Damers Sammenlignende Historier efter Plutarchi Maade*.
- Holberg, Ludvig. 1997 [1741/1745]. *Niels Kliems reise til den underjordiske verden*. Oversatt av Kjell Heggelund. Oslo: H. Aschehoug & Co.
- Israel, Jonathan. 2001. *Radical Enlightenment. Philosophy and the Making of Modernity 1650–1750*. Oxford University Press.
- Owesen, Ingeborg W. Ludvig Holberg – en tidligmoderne feminist. *Norsk filosofisk tidsskrift*, nr. 1/2010.
- Reznicek, Ladislav von. (1984). *Ludvig Holberg, kvinnen og tiden. Tekster i utvalg*. Oslo, Gyldendal.